

Konferencia a bírói szerepekről és a bírói méltányosságról

A Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara a Magyar Tudományos Akadémia Jogtudományi Bizottsága Civilisztikai Albizottságával közösen konferenciát szervezett a bírói tevékenység sokszínűségéről és ezen belül kiemelten a bíró által gyakorolható méltányosságról. A 2026. április 15-i konferenciának az ÁJK Viola utcai épületének kari tanácsterme adott otthont. A konferencia 17 előadója és a megjelentek között is szép számmal voltak bírák.

Többen is köszöntötték a megjelenteket.

Tóth J. Zoltán professzor dékáni köszöntőjében jogelméleti szempontból tekintette át a jogalkotás és a jogalkalmazás kapcsolatát és ezen belül a bíró szerepét, megállapítva, hogy a konferencia a jogtudomány egyik örök nagy kérdésének vizsgálatára vállalkozik: mi a szerepe a bírónak a jog érvényesítésében? Dékán úr több, egymással szorosan összefüggő kapcsolódó kérdést is megfogalmazott. Mennyiben befolyásolhatja a bírói ítélezést a méltányosság? Lehet-e, és kell-e a bírónak az igazságosságot érvényre juttatni akár a tételes jog betűjével szemben is? Létezik-e egyáltalán „helyes jog”, vagyis van-e olyan objektív eredmény, amelyet a bírónak meg kell találnia? Ha igen, hogyan teheti ezt meg; ha nem, milyen értelmezési szabadsága van annak érdekében, hogy a bírászkodás ne legyen parttalan? Meddig terjed a bírói mérlegelés joga? Milyen módszerek, milyen értelmezési metódusok révén juthat el a bíró a kívánt eredményig? Tóth J. Zoltán kifejezésre juttatta meggyőződését, hogy érdemes újra és újra feltenni az örök kérdéseket is, és megnézni, épp milyen problémákkal szembesülünk egy permanensen változó világban és egy örökösen alakuló jogrendszerben. E konferencia egy ilyen pillanatképet kíván készíteni, neves és tapasztalt előadókkal, a joggyakorlat és a jogtudomány számos területéről. Dr. Senyei György az Országos Bírói Hivatal elnöke a bírói függetlenség fontosságát hangsúlyozta és kiemelte, hogy a Polgári Perrendtartásról szóló új törvény nyomán rövidebbé váltak az eljárások. Dr. Pecsénye Csaba az Országos Bírói Tanács elnöke a jogalkalmazás további korszerűsítése érdekében fogalmazott meg javaslatokat. A konferenciát szervező Miskolczi-Bodnár Péter a bírói méltányosság témájának indokolatlan mellőzöttségére hívta fel a figyelmet és reményét fejezte ki, hogy a konferencia részben elméleti, részben gyakorlati szempontból fontos hozzájárulást jelent mindkét témakör aktuális megközelítéséhez. Rámutatott arra, hogy a bírónak felelős tevékenységük ellátásához több bizalmat és elismerést kellene kapniuk.

Dr. Pecsénye Csaba az Országos Bírói Tanács elnöke a „Bírói szerepek” szekció első előadójaként a bírói függetlenséget veszélyeztető egyik jelenségre hívta fel a figyelmet. A média sokszor nyomást gyakorol a bírákra. Az előadó szorgalmazta a véleménynyilvánítás keretét meghaladó kritikák visszaszorítását. Rámutatott az eljáró bíró vagy a bíróság egészének pártatlanságát megkérdőjelező megszólalások káros szerepére. Az elfogulatlanak kevésbé nevezhető politikai nyilatkozatok a jogalkalmazó tevékenység egészére hosszú távon hátrányos hatást gyakorolnak és alkalmasak arra, hogy aláássák a bírói ítéletek iránti bizalmat. Kritikával illette azt, hogy sokszor elmarad az igazságszolgáltatást érintő jogszabálytervezetek megküldése az Országos Bírói Tanács számára. Szorgalmazta a bírósági szervezet reformját, a régióként eltérő mennyiségű feladatok figyelembevételét, a bírósághoz fordulás lehetőségének kiszélesítését. Dr. Pecsénye Csaba szólt a digitalizáció további fejlesztéséről és a mesterséges intelligencia használatának lehetőségeiről.

Miskolczi Bodnár Péter a bírói szerepeket áttekintő előadásában elsőként a valamennyi perben felmerülő feladatokat vette sorra, így a szerződés tartalmának feltárását, a jogviszonyra vonatkozó normák azonosítását, és a jogszabályértelmezést. Az előadó a speciális bírói tevékenységek közül a szerződés érvénytelenségének vizsgálatát, az esetleges lehetetlenülés megállapítását részletezte. Rámutatott, hogy előszerződés, vagy szerződéskötési kötelezettség körében végső soron a bíró hozza létre a szerződést. Bírói jogkör a szerződés módosítása és megszüntetése, továbbá nyilatkozatok pótlása, a felek perbeli egyezségének, megállapodásának jóváhagyása. Felvillantotta, hogy regisztrációs szerepet tölt be és törvényességi felügyeletet lát el a cégbíróság a társaságokkal kapcsolatban, a családjogi perekben bírói feladat a gyengébb fél védelme.

Pribula László bíró úr „Az új polgári perrendtartás által megkívánt és megvalósult bírói szemlélet” című előadásában kritikusan értékelt az a formalizmust, amely a polgári peres és nemperes eljárás új szabályait tartalmazó törvény alkalmazásának kezdeti időszakában érvényesült. Az új Pp. a kereset elutasítását tette lehetővé akkor is, ha a keresetlevél nem tartalmazta a felperest képviselő ügyvéd telefonszámát. Ugyanilyen eredményre vezetett a pertárgyérték megjelölésének elmaradása, hiába derült ki a beadványból, hogy milyen összeget követel a felperes. Az előadó rámutatott, hogy a törvényi preambulumba hivatkozva lehetett elkerülni a formai hibában szenvedő keresetlevelek elutasítását, de a bíróságok többnyire nem éltek ezzel a lehetőséggel. Az előadó példákat említett a peres eljárásokat gyorsító perkonzentráció és a tisztességes eljárás közötti konfliktushelyzetekre. Jelezte, hogy az első Pp.

novellát követően a hiánypótlás alkalmazása révén lefolytathatóvá váltak az olyan eljárások, amelyekben a beadvány kisebb hiányosságai nem akadályozták a tényállás megállapítását. Pribula László szólt a contra legem jogértelmezés határaitól.

Dr. Simonné Prof. Dr. Gombos Katalin kúriai bírónő egy fontos és nem korlátozható bírói jognak szentelte előadását. A tagállami bíróságok kérdést intézhetnek az Európai Unió Bíróságához az uniós jog értelmezésével kapcsolatban. Az előadó az előzetes döntéshozatali eljárásokról szólva bemutatta az Európai Unió Bíróságán belüli változásokat. 2024-ben főszabályként az előzetes döntéshozatali eljárások a Törvényszék hatáskörébe kerültek. Tartalmi változást jelent, hogy a tagállami bíróságok számára lehetőség nyílt a tagállami és az uniós jog összeegyeztettségére vonatkozó kérdések feltételére is. Gombos Katalin bírónő szólt az előzetes döntéshozatali eljárások hazai gyakorlatáról.

A hallgatóság számos kérdést tett fel az előadónak és élénk beszélgetés alakult ki arról, hogy az alsóbb fokú bíróságok időnként a döntéseiket megváltoztató ítéletekkel szembeni egy következő perben eszközként vetik be az előzetes döntéshozatali eljárást. A kérdést feltevő bírósok sokszor azt remélik, hogy az Európai Unió Bírósága olyan értelmezést ad, amely az alsóbb fokú bíróságok ítéletében megfogalmazott gondolatokkal áll rokonságban.

Varga Nelli megyei bírósági bírónő „Bírói szerepek a magánjogi jogterületek metszéspontján” című előadásában a bírói szerepek pluralizálására hívta fel a figyelmet. Az eljárások gyakran több jogágat is érintenek. Az ilyen peres eljárásokban a bírónő kénytelen egyidejűleg megfelelni mindazoknak a követelményeknek, amelyeket az érintett jogágak támasztanak a bírónővel szemben. A közös tulajdon megszüntetése alapvetően dologi jogi kérdés, de a házastársi közös vagyonba tartozó üzletrész megosztása során egyszerre kell társasági jogi, hitelezői érdekeket figyelembe venni, miközben a családjogi érdekek is meghatározók. Hasonló problémák adódnak a családjogi és személyiségi jog találkozásánál. A joggyakorlatnak olyan nehéz kérdéseket kell megválaszolni, hogy a gyermeket tévesen magáénak tudó apa esetén elég-e a családjogi védelem, vagy alkalmazható a személyiségi jog eszköztára, továbbá, hogy a kapcsolattartás esetében, elegendő-e a végrehajtás szankciórendszere, vagy alkalmazható a személyiségi jog. A bírónőnek értékmegállapító szerepkört is be kell töltenie pl. a közös vagyon megosztása során, és közvetítői erényeket is meg kell csillantania egy gyermekelhelyezési, vagy gyermektartási ügyben.

Dr Virág Csaba bíró „A bírói szerepek esztétikája” címmel tartott előadásában a kritikai elemek domináltak. Az előadó a jog válságáról, az osztódással szaporodó jogszabályok és jogintézmények folytán átláthatatlanná váló jogrendszeréről beszélt. Ebbe a folyamatba illeszkedik a bíróságok tevékenysége iránti bizalom csökkenése, a perek – különösen a gazdasági és munkajogi ügyek – számának drasztikus visszaesése. Ehhez hozzájárul az ítélezés lassú volta. Nem tartotta elégségesnek az átlagos pertartam két évről másfél évre csökkenését egy olyan felgyorsult világban, ahol a felmerülő kérdésekre szinte azonnali választ lehet elérni. Ilyen helyzetben a bírói ítéletek társadalmi hatására hívta fel a figyelmet és az ítéletek meggyőző erejének fontosságát hangsúlyozta.

Visontai Szabó Katalin a családjogi perekben felmerülő bírói szerepeket járta körbe. A bírónak mediátornak kell lennie, feladata – többek között – a békéltetés, a konfliktusok elsimítása. A családjog alapelve a gyengébb fél védelmére kötelezi a bírót, figyelemmel arra, hogy a családjogi perekben nem az igazság kiderítése a bíró elsődleges feladata. A két érdekelt fél vitájában a gyermek érdekét kell felismerni és az ítéletben olyan megoldást találni, amely a lehető legjobban szolgálja a gyermek érdekét.

Miskolczi Bodnár Péter a bírói szerepek közül a normakeresést állította előadásának központjába. Ennek keretében a bíró első feladata a szerződés tartalmának a megállapítása. A feleket illető jogok és őket terhelő kötelezettségek feltárása során a szerződésben rögzítetteken túl az általános szerződési feltételek vizsgálatára, esetleges ellentmondásaik kiszűrésére is szükség van. Fel kell tárnai a felek közötti korábbi gyakorlatokat, a korábban alkalmazott szokásokat. A felek által rögzített szabályokon és irányadónak elfogadott szokásokon túl a Ptk.-nak a felek által kötött szerződés típusára vonatkozó szabályait, a szerződésekre és a kötelekre vonatkozó normákat és a polgári jog alapelveit is alkalmaznia kell. A bírónak figyelembe kell vennie a mögöttes szabályok rendszerét. Az előadó példák sokaságát sorolva rámutatott az egyes szerződéstípusokra irányadó másik szerződéstípus, továbbá egyes helyzetekre vonatkozó másik szerződéstípushoz tartozó rendelkezés kötelező alkalmazására. A bírói munkát nehezíti, ha több mögöttes szerződéstípust kell alkalmazni, vagy a kódex a mögöttes szabályok megfelelő alkalmazására hív fel. A mögöttes szabály megfelelő alkalmazását az előadó a bíró mérlegelő tevékenységének kiemelkedően bonyolult részének tekintette. A bírói tevékenységnek az is része, hogy – a törvénykönyvnek az adott szerződésre vonatkozó normáin kívül – feltárja a végrehajtási rendelkezések, szokások, szokványok tartalmát is. Adott esetben speciális jogszabályok - pl. közjogi szabályok, európai normák, nemzetközi szerződések – és

jogon kívüli etikai normák, etikai kódexek figyelembevétele is szükséges. A jogvita jellegétől függően az adott ügyben kártérítési felelősségi, helytállási szabályok, csődjogi szabályok is alkalmazandók. Miskolczi Bodnár Péter kiemelte az atipikus szerződésekre vonatkozó joganyag feltárásának nehézségeit és hitet tett amellett, hogy az alapelvek – az általános megítéléssel szemben – nem csak joghézag kitöltésére és a speciális szabályokon alapuló ítélet indokolásának támogatására szolgálnak, hanem az alapelvekkel ellentétes jogi normák felülbírálatára is alkalmas eszközök.

Dr. Gyarmathy Judit bírónő fejlődésében mutatta be a mesterséges intelligencia igénybevételi lehetőségeinek gyarapodását. Példák sorozatával támasztotta alá azt a következtetését, hogy a magyar bírói gyakorlat a mesterséges intelligencia alkalmazásának európai élvonalához tartozik. Ez a helyzet részben annak a szemléletnek a következménye, hogy a bírósági ügyvitel minden területén igyekeztek kiépíteni az elektronikus ügyintézés. Ennek előnyei már jól látszottak a COVID idején. Az előadó európai összehasonlítást alkalmazott és ennek során olyan – Németországban és Spanyolországban már működő – megoldásokat mutatott be, amelyek esetleg Magyarországon is alkalmazhatók lesznek a nem túl távoli jövőben. Ilyen például a tárgyalásról készített videófelvétel nyomán a jegyzőkönyv tervezetének mesterséges intelligencia segítségével történő elkészítése, vagy a teljesen azonos tényállású ún. tömegperekből az ítélet tervezetének megfogalmazása.

A méltányosság szekció első előadója, Miskolczi Bodnár Péter a jogszabály sok esetre vonatkozó általános jellege és az egyedi ügy sajátosságai közötti konfliktust tartotta a bírói méltányosság kiinduló pontjának. Bizonyos korszakok egyes jogszabályokon túl a joganyag jelentős részét meghaladottá tehetik. Róma városállamból birodalomná válása miatt a kereskedelmi kapcsolatok fejlődése igényelte a praetor aktivitását, melynek eredménye a hagyományos ius strictum mellett az ún. méltányos jog megszületése lett. A jog megkettőződése azonban – talán az angol common law és az aequitas kettősségét leszámítva – átmenetinek tekinthető. A jogalkalmazói tevékenység nyomán megszülető méltányos megoldások új normák forrását alkotják, a bírói méltányosság eredményei – a jogszabály módosítása és a kodifikáció során – beépülnek az írott jogba. Ennek egyik formája az, hogy maga a törvényszöveg ad felhatalmazást bizonyos esetekben bírói méltányosság alkalmazására. Egy másik lehetőség egyfajta humánus – a korábnál méltányosabb tartalmú – jog megszületése, pl. a korábbi megoldásra hajazó főszabály mellett – korábban figyelmen kívül hagyott speciális helyzetekre vonatkozó – kivételek jelleme meg. Az előadó a jogszabály és a bírói méltányosság közötti

dinamikus kapcsolatra hívta fel a figyelmet. Miskolczi Bodnár Péter kiemelte a méltányosság és a mérlegelés legfontosabb hasonlóságait és jellegzetes eltéréseit. Egy-egy példával érzékeltette a bírói méltányosság széles körű elterjedését a magánjogban, mindenképp a családi jogban, a társasági jogban, a szerződések jogában, a kártérítési jogban és az öröklési jogban.

Dr. Szöllősi-Baráth Szabolcs „Teleológia és bírói méltányosság a magánjogban” című, jogelméleti alapokon nyugvó előadásában a jogbiztonság és a méltányosság kapcsolatát mutatta be. A bíró jogszabályértelmező tevékenysége során figyelembe veszi azokat a célokat, amelyek elérése érdekében alkották a jogi normát. Az előadó álláspontja szerint a teleológiai értelmezés sok esetben a méltányosság felé nyit, de a jogbiztonság és a méltányosság együttélése mindig intézményi és dogmatikai korlátok között kell, hogy történjen. Az intézményi korlátok esetén a felelősség a főbíróóságoké, a dogmatika esetén a jogtudományé. Szöllősi-Baráth Szabolcs hazai, kontinentális európai és common law példákat hozott fel szemléltetésül.

Dr. Bicskei Tamás előadása a kártérítési jog, azon belül is a következményi károk körében tárta fel a bírói mérlegelés lehetőségeit. Ennek keretében elhatárolta a tapadó károkat a következményi károktól. Kiemelte a bírói tevékenység fontosságát és egyben nehézségét az okozatosság és az előreláthatóság megítélése során.

Dr. Király Lilla „Szabad mérlegelés vagy jogalkotás? A bírói mozgástér komparatív elemzése” című előadásában feltárta a kontinentális és az angolszász jogban megjelenő bírói méltányosság elméleti alapjait. A bírói méltányosság következménye tekintetében kezdetben látványos volt az eltérés, nevezetesen a kontinensen a szerződés tartalmának módosítását, míg az angolszász jogban a szerződés mellőzését eredményezte a méltányosság gyakorlása. Az előadó az előre nem láthatóan nagy mértékű infláció miatt az ellenérték bírói módosításának kontinentális példáival szembe állította egy angol esetet. Az ún. koronázási esetben a koronázási menet megtekintése érdekében egy napra bérelt valaki lakást, de azt nem használta, mivel a koronázás elmaradt. A bíró elutasította a bérbeadó bérleti díjigényét, anélkül, hogy módosította volna a magas bérleti díjat. Király Lilla a két jogrendszer közeledésére mutató jeleket is számba vette.

Dr. Oláh Péter Balázs, a Csepeli Járásbíróság polgári ügyszakos bírójának az általa elbírált ügyekből hozott példákat a mérlegelési jogkör gyakorlására a keresetlevél befogadásával kapcsolatban. Az öröklés, a kártérítés és a gondnokság alá helyezés köréből vett példák

szemléletesen mutatták a bíró által megoldandó nehéz helyzeteket a kifogások és igazolások megítélése kapcsán vagy éppen a részletfizetési kérelem elbírálása során.

Miskolczi Bodnár Péter a szerződések körében érvényesülő Ptk. szerinti bírói méltányosság eseteit vette számba. Az előadó elkülönítette a kógens és diszpozitív szabályok tekintetében érvényesülő bírói méltányosságot. Legfőbb eltérésként kiemelte azt, hogy míg kógens norma esetén – a méltányosság általános módjával összhangban - a normától térhet el a bíró, a diszpozitív szabályt a felek maguk helyettesíthetik a számukra leginkább megfelelő szerződésbeli rendelkezéssel, így a méltányosság révén nem a Ptk.-tól, hanem a szerződéstől tér el a bíró. Miskolczi Bodnár Péter több szempont szerint csoportosította a méltányossági eseteket. A méltányosságot megalapozhatja egyfelől a szerződés valamilyen sajátossága, másfelől a szerződéskötés után bekövetkező változás. A szerződés sajátossága alapozza meg az értékegyensúlyt biztosító méltányos beavatkozást, amely megnyilvánulhat kamatmérséklésben pénzkölcsön szerződés esetén és az ellenszolgáltatás nélkül maradt szolgáltatás pénzbeli megtérítésére kötelezés során. Ugyancsak a szerződés aránytalansága alapozza meg a szerződési biztosítékok – foglaló, kötbér, bánatpénz – bírói mérséklését, a felek által kikötött jogvesztés enyhítését, a kaució mértékének csökkentését háromhavi lakbért meghaladó biztosíték esetén. Az egyik fél jogalap nélküli gazdagodásának megakadályozását célozza a bírói beavatkozás a közvetítő kártalanítása révén, vagy az élettársi kapcsolat megszűnése során. A szerződéskötés után bekövetkező változás alapozza meg a bírói beavatkozást visszaható hatályú jogszabályi szerződésmódosítás, vagy a tartós szerződések esetén, továbbá tartási és ingyenes tartási szerződések körében és a haszonbérleti szerződés tekintetében.

Az előadó a méltányossági eseteket további szempontok alapján is csoportosította. Aszerint, hogy milyen eredményre vezet a méltányosság szerződésmentő és szerződést módosító méltányosságot különböztetünk meg. Az érdekszempontú csoportosítás alapján mindkét szerződő fél érdekét szolgáló és csak az egyik fél érdekében alkalmazott, vagy a felek érdekét nem egyforma arányban szolgáló méltányosság között tett különbséget.

Dr. Székely Botond a sportügyekben eljáró választottbíróóságok méltányossági gyakorlatáról tartott előadást. A sportszféra működését jelentős mértékben befolyásolja a sport autonóm önszabályozása. A sportügyekben eljáró nemzetközi választottbíróóság (CAS) gyakran alkalmazza a méltányosságot a jogvitára irányadó szövetségi szabályok értelmezésénél. A méltányos bánásmód a CAS által alkalmazott alapelvek egyike. Székely Botond példák sorával érzékeltette azt, hogy az egyes sportágak szabályai milyen sokféle módon okozhatnak hátrányt

egy sportolónak. A sportoló és egyesülete közötti jogviták eldöntésében is szerepet kap a méltányosság. Egy ügyben pl. a klub felmondta a játékos szerződését, többek között arra hivatkozva, hogy a pályán mutatott teljesítménye és hozzáállása nem felelt meg az elvárásoknak (sétált a pályán, nem futott eleget). A választottbíró – megkülönböztetve a gyenge teljesítményt és az erőfeszítés hiányát – kimondta, hogy önmagában a gyenge teljesítmény nem szankcionálható felmondással. A választottbíró szerint pusztán az, hogy egy játékos rosszul játszik az a klub kockázata. A szerződésszegéshez objektíve bizonyítható szándékos kötelezettségszegés (pl. edzés megtagadása) szükséges. A futballistával kötött szerződés tartalmazott egy klauzulát, amely szerint a klubnak joga van minden szezon végén „kizárólagos mérlegelése alapján” kompenzáció nélkül felmondani a szerződést. A választottbíró érvénytelennek nyilvánította a klauzulát. Egy szerződés léte vagy megszűnése nem függhet kizárólag az egyik fél (a klub) szubjektív értékelésétől, mert ez felborítaná a szerződéses egyensúlyt – állapította meg a választottbíró.

A konferencia átfogó képet adott a bírói tevékenységről, bemutatva annak sokszínűségét, szépségét, ugyanakkor a jogalkalmazás nehézségeibe is bepillantást engedett. A konferencián elhangzó előadások alapján a hallgatóság megismerhette a bíró polgári eljárásjogi, európai jogi és magánjogi teendőit, utóbbi területen belül a családjogi, szerződési jogi és kártérítési jogi sajátosságokat. Több előadás is rávilágított arra, hogy vannak olyan komplex jogi problémák, amelyek megoldásához a bírónak egyszerre kell alkalmazni az eltérő jogterületek szabályait és az ezekhez kapcsolódó differenciált készségeket. A méltányosság kapcsán sor került a rugalmasság és a jogbiztonság ellentétes követelményeinek elemzésére is, és a jogelméleti megközelítés szempontjaival is gazdagodott a kép. Az előadások azt bizonyították, hogy az elméleti szakemberek tisztában vannak a joggyakorlat problémáival, és a gyakorló jogászok az elmélet ismeretében fogalmazzák meg kritikai megjegyzéseiket. Jó volt hallani a jelenlévő bírák szájából, hogy az akadémikus és a praktikus gondolkodás nem áll messze egymástól, a tudomány és a bírói jogalkalmazás képviselői megértik egymás nézeteit. Kiváló példája volt ennek az egyetemi oktató történeti gyökereket is bemutató és a gyakorló bíró napi problémákat ismertető, egymásra épülő előadása. Az előadások rámutattak a bírói munkát akadályozó körülményekre, többször is szóba került a bírói függetlenség és az igazságszolgáltatás jobbításának többféle lehetősége. Nem csak előadás hangzott el a mesterséges intelligencia jelenlegi és lehetséges szerepéről a jogalkalmazásban, de a mesterséges intelligencia segítségével készített oktatófilm is segítette a kontinentális és az angolszász jog eltérő megközelítések összevetését és megértését.

A konferencián elhangzott előadások elektronikusan elérhető konferenciakötetként megjelennek 2026 első félévének végéig.

Miskolczi-Bodnár Péter
tanszékvezető egyetemi tanár